

Opis źródła:

Przedstawione źródło to notatka służbowa z rozmowy ministra spraw zagranicznych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z szefem Zespołu Stolicy Apostolskiej ds. Stałych Kontaktów Roboczych z Rządem PRL. Uwagę zwraca data dokumentu: 28 grudnia 1981 r. Wydarzenie to miało zatem miejsce kilkanaście dni od wprowadzenia w Polsce stanu wojennego. Prymas Józef Glemp został powiadomiony o wprowadzeniu stanu wojennego przez delegację wysokich urzędników KC PZPR już o 5.30 rano 13 grudnia 1981 r. i – choć był oszczędny w słowach – od razu go potępił. Już od godzin rannych do Sekretarza Episkopatu księdza biskupa Dąbrowskiego zaczęły spływać prośby o interwencję Kościoła w celu zwolnienia chorych internowanych. W tej sprawie wstawił się także u bpa Dąbrowskiego Prezes Polskiej Akademii Nauk i wybitny historyk Aleksander Gieysztor. Starania u władz przyniosły skutek w postaci zwolnienia niektórych chorych, nie mniej był to dopiero początek walki Kościoła ze skutkami stanu wojennego. Najważniejsze było ratowanie życia i obrona przed rozlewem krwi. Nic dziwnego, że także papież podjął działania w tej sprawie. Zależało mu na jak najszybszym zakończeniu tego nadzwyczajnego stanu. W dniach od 19 do 22 grudnia 1981 r. w Polsce przebywał specjalny wysłannik Ojca Świętego abp Luigi Poggi. Pierwszego dnia pobytu przekazał on osobiście Wojciechowi Jaruzelskiemu list od Jana Pawła II, który miał wywołać wiele emocji w kołach rządowych^[1].

Miejsce wydania:

Polskie dokumenty dyplomatyczne 1981 lipiec–grudzień, red. P. Długokęcki, Warszawa 2022, s. 977 – 979.

Miejsce przechowywania źródła:

Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Departament IV, sygn. 46/84, w. 1.

Tekst źródła:

28 grudnia, pilna notatka z rozmowy ministra spraw zagranicznych szefem Zespołu Stolicy Apostolskiej ds. Stałych Kontaktów Roboczych z Rządem PRL

Warszawa, dn. 28.XII.1981 r.

TAJNE

PILNA NOTATKA

z rozmowy z abp. L. Poggim, kierownikiem Zespołu

ds. Stałych Roboczych Kontaktów Stolicy Apostolskiej z Rządem PRL

W dniu 24 grudnia 1981 r. przyjąłem przebywającego w Polsce specjalnego wysłannika Stolicy Apostolskiej abp. L. Poggi'ego, któremu towarzyszył ks. prałat J. Bolonek.

W rozmowie przedstawiłem przyczyny, które skłoniły władze PRL do wprowadzenia stanu wojennego.

Podkreśliłem, że przebywając ostatnio w Rzymie przedstawiłem papieżowi Janowi Pawłowi II i Sekretarzowi Stanu abp. A. Casaroli'emu charakterystykę ówczesnej sytuacji społeczno-politycznej w Polsce, wskazując na wynikające z niej niebezpieczeństwa.

Stwierdziłem wtedy m.in., że jeśli nie nastąpi zasadniczy zwrot w tendencjach występujących w kierownictwie „Solidarności”, to kraj będzie spychany ku wojnie domowej ze wszystkimi jej implikacjami wewnętrznymi i zewnętrznymi, a władze staną przed koniecznością zastosowania środków nadzwyczajnych. Odniosłem wrażenie, że przedstawiona przeze mnie ocena i przekazane w tych rozmowach informacje zostały dobrze zrozumiane w Stolicy Apostolskiej. Takie też sprawozdanie przedłożyłem kierownictwu po powrocie z Watykanu. Ponadto stanowisko abp. J. Glempa, jakie zajął on po swoim pobycie w Rzymie, odebraliśmy jako potwierdzenie zrozumienia Stolicy Apostolskiej dla naszych wysiłków. Ten pozytywny stosunek Stolicy Apostolskiej wysoko sobie cenimy.

Następnie zwróciłem uwagę abp. L. Poggi'ego na fakt, że idea FPN została odrzucona przez siły ekstremalne mimo spotkania Premiera PRL gen. W. Jaruzelskiego, Prymasa Polski abp. J. Glempa i Przewodniczącego NSZZ „Solidarność” L. Wałęsy. Odpowiedzią stało się nasilenie akcji strajkowych. Posiedzenie „Solidarności” w Radomiu, a następnie Komisji Krajowej w Gdańsku jednoznacznie potwierdziły linię na konfrontację i przejęcie władzy. Pragnąc uniknąć najgorszego, władze polskie zdecydowały się na podjęcie środków nadzwyczajnych. Podkreśliłem, że nie działaliśmy z zaskoczenia, uprzedzaliśmy, apelowaliśmy. Środki, jakie zostały podjęte, są zgodne z Konstytucją PRL, twierdzenia o rzekomym łamaniu praworządności są bezzasadne.

Następnie podjąłem sprawę listu Jana Pawła II do gen. W. Jaruzelskiego. Wyraziłem ubolewanie, że treść listu została udostępniona wielu Ambasadorom w Rzymie, zanim otrzymał go adresat.

Poggi odparł, że treść listu została najpierw przekazana rządowi PRL za pośrednictwem K. Szablewskiego, a dopiero potem udostępniona innym rządów – uczestnikom KBWE.

Nawiązując do międzynarodowych reperkusji wydarzeń w Polsce stwierdziłem, że następuje to, czego pragnęliśmy uniknąć, a mianowicie próby wykorzystywania tzw. karty polskiej dla komplikowania sytuacji międzynarodowej. Oświadczenia szeregu polityków zachodnich uległy ostatnio ogromnemu zaostrzeniu. Przyczyną powyższego jest polityka administracji Reagana. Stany Zjednoczone naciskają na Europę Zachodnią i Stolicę Apostolską, by postępowaly zgodnie z ich linią działania, która polega na podniecaniu napięcia i emocji wokół Polski, podtrzymywaniu sytuacji grożącej wojną domową i przelewem polskiej krwi. Polska krew stałaby się instrumentem w ich polityce skierowanej przeciwko ZSRR.

Poinformowałem abp. L. Poggi'ego, że to samo powiedziałem ambasadorowi USA, który przekazał na moje ręce list prezydenta Reagana. Rząd Stanów Zjednoczonych zastosował wobec Polski blokadę gospodarczą, odmówił przedłużenia umowy lotniczej, wydał zakaz połowów polskim statkom w strefie wód amerykańskich, zawiesił wszystkie porozumienia eksportowo-kredytowe, w tym również umowy dot. zakupu masła i mleka za złotówki. Nie przestając się powoływać na wartości humanitarne Stany Zjednoczone stosują wobec Polski broń żywnościową i starają się nakłonić do tego również swych sojuszników.

Poggi wyraził nadzieję, że im się to nie uda. Zgodził się jednak, że Stany Zjednoczone będą się starały zunifikować stanowisko swych sojuszników.

Kontynuując, stwierdziłem, że choć intencją władz jest, by stan wojenny w Polsce trwał jak najkrócej, to jednak działania USA i niektórych innych sił na Zachodzie nie sprzyjają naszym wysiłkom zmierzającym do stabilizacji sytuacji społeczno-politycznej w naszym kraju. Pragniemy, by Stolica Apostolska i Jego Świątobliwość Jan Paweł II w pełni to dostrzegały. Wiemy, że Sekretarz Stanu abp. A. Casaroli podczas swego ostatniego pobytu w Waszyngtonie opowiedział się za kontynuowaniem pomocy dla Polski. Wiemy również, że takie samo stanowisko zajął Jan Paweł II w swym liście do prezydenta Reagana. Wysoko to sobie cenimy jako przejaw realizmu politycznego. Wierzymy, że polityka ta będzie kontynuowana i pomoże uchronić nasz naród przed ostrymi trudnościami ekonomicznymi.

Poggi podziękował za taką ocenę stanowiska Stolicy Apostolskiej. Stwierdził, że kroki podjęte przez papieża i Casaroliego oraz przyjazd misji, której przewodniczy, do Warszawy stanowią dowód przyjaznego stosunku Stolicy Apostolskiej do spraw polskich. Oświadczył, że takie samo stanowisko zajmuje przedstawiciel SA na spotkaniu madryckim. Aby polityka ta mogła być bardziej skuteczna, koniecznym jest przywrócenie bezpośredniego kontaktu Jana Pawła II i organów Watykanu z Prymasem i Episkopatem polskim. Powołał się przy tym na protokół podpisany w lipcu 1974 r. podkreślając, że potrzeba swobodnych kontaktów z Kościołem polskim jest dla SA sprawą zasadniczą.

Poggi stwierdził następnie, że w ocenie Watykanu i Episkopatu polskiego istnieje potrzeba jak najszybszego skrócenia okresu obowiązywania stanu wojennego w Polsce. Kościół jest świadom, że niemożliwe jest urzeczywistnienie tego w najbliższych dniach, tym niemniej uważa, że można łagodzić pewne negatywy wynikające z obecnej sytuacji.

/-/J. Czyrek

Słowniczek pojęć:

Luigi Poggi – (1917–2010) włoski kardynał, dyplomata
– <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Poggi-Luigi;3959048.html>

Janusz Bolonek – (1938–2016) polski duchowny, arcybiskup, dyplomata watykański (1938–2016) – <https://www.archidiecezja.lodz.pl/aktualnosci/2016/03/zyciorys-s-p-ksiedza-arcybiskupa-janusza-bolonka>

Agostino Casaroli – (1914–1998) włoski kardynał, dyplomata watykański – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Casaroli-Agostino;3883444.html>

Józef Glemp – (1929–2013) prymas Polski w latach 1981–2009 – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Glemp-Jozef;3905768.html>

FPN – Front Porozumienia Narodowego.

KBWE – Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie – konferencja państw europejskich (bez Albanii), Kanady i USA, dotycząca opracowania spraw bezpieczeństwa europejskiego i współpracy między państwami – <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/Konferencja%20Bezpiecze%C5%84stwa%20i%20Wsp%C3%B3%C5%82pracy%20w%20Europie%20.html>

Józef Czyrek – (1928–2013) działacz polityczny, minister spraw zagranicznych w latach 1980–1982 – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Czyrek-Jozef;3890038.html>

Pytania do źródła.

Pytania dla uczniów szkoły podstawowej i uczniów szkoły średniej (poziom podstawowy):

1. W jaki sposób minister Józef Czyrek argumentował konieczność wprowadzenia stanu wojennego?
2. Jakie działania mieli podejmować – w relacji J. Czyrka – komuniści, aby załagodzić napięcie społeczne w 1981 r.?
3. Co w opinii ministra miało świadczyć o niechęci członków „Solidarności” do porozumienia z władzą?
4. Jakie działania dyplomatyczne podjął papież Jan Paweł II i dyplomaci Stolicy Apostolskiej w obliczu wprowadzenia w Polsce stanu wojennego?
5. O jakie niepożądane działania wobec Polski oskarżał administrację Reagana J. Czyrek?

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony): pytania dla poziomu podstawowego, a ponadto:

1. Jakie wnioski o relacjach między Stolicą Apostolską a PRL-em sprzed stanu wojennego można wysnuć na podstawie przedstawionego źródła?
2. W jaki sposób władze PRL odnosiły się do papieża Jana Pawła II w czasie jego pontyfikatu?

3. Przedstaw obecne w historiografii oficjalne i nieoficjalne przyczyny wprowadzenia stanu wojennego w Polsce.

Literatura pomocnicza.

Łatka R., *Episkopat Polski wobec stosunków państwo–Kościół i rzeczywistości społeczno-politycznej PRL 1970–1989*, Warszawa 2019, s. 490–594.

Micewski A., *Kościół wobec „Solidarności” i stanu wojennego*, Paryż 1987, s. 67–146.

Oder S., Krzaklewski M., *Jan Paweł II – duchowy ojciec „Solidarności”*, Warszawa–Rzym 2020, s. 6–23.

Orszulik A., *Czas przełomu. Notatki z rozmów z władzami PRL w latach 1981–1989*, Warszawa–Ząbki 2006, s. 1–99.

Paczkowski A., *Wojna polsko-jaruzelska: Stan wojenny w Polsce 13 XIII 1981–22 VII 1983*, Warszawa 2006, s. 211–224

Raina P., *Rozmowy z władzami PRL: Arcybiskup Dąbrowski w służbie Kościoła i narodu*, t. 1: 1970–1981, Warszawa 1995, s. 406–410.

Raina P., *Troska o internowanych. Interwencje Abp. Dąbrowskiego u gen. Kiszczaka 1982–1989*, Warszawa 1999, s. 5–185.

Raina P., *Wizyty Apostolskie Jana Pawła II w Polsce*, Warszawa 1997, s. 123–221.

Zasada S., *Stan wojenny stan codzienny: 101 ważnych spraw*, Poznań 2011, s. 22, 31, 58, 64–65, 90, 102, 105.

Najważniejsze cezury:

Omawiana notatka powstała 28 grudnia 1981 r., dwa tygodnie po wprowadzeniu w Polsce stanu wojennego. 13 grudnia władzę nad całym krajem przejęła Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego. 16 grudnia doszło do tragedii na kopalni „Wujek” w Katowicach. W wyniku przeprowadzonej przez ZOMO i wojsko pacyfikacji, zginęło dziewięciu górników. W tym samym, 1981 r., ukazał się film „Człowiek z żelaza” Andrzeja Wajdy. W Poznaniu odsłonięto pomnik Ofiar Czerwca’56 („Dwa krzyże”). W maju przeprowadzono w Rzymie nieudany zamach na życie Jana Pawła II. W tym samym miesiącu zmarł prymas Polski Stefan Wyszyński. Jego następcą został Józef Glemp. W Stanach Zjednoczonych prezydentem został Ronald Reagan (do 1989 r.).

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Karolina Maciaszek

[1] A. Micewski, *Kościół wobec „Solidarności” i stanu wojennego*, Paryż 1987, s. 67–146.